

WSTĘPNY PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

WE WNĘTRZU PIWNIC W DAWNYM ARESZCIE PUBP W KAMIENICY PRZY UL. PORTIUSA 4

W KROŚNIE

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
z/s w Przemyślu - DELEGATURA w Krośnie
Nr 2 załącznik do pisma ~~postanowienia~~ - decyzji
znak: K-IRN.5144.8.2023.Tu
data 1.09.2023 podpis .....

Budynek został wybudowany ok. 1925 r. najprawdopodobniej jako kamienica czynszowa. W roku 1944 został przejęty przez Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa. Pomieszczenia piwnic budynku przystosowano na cele więzienne. Areszt śledczy funkcjonował do 31 maja 1956r.

Wejście do piwnic z korytarza na parterze budynku przez współczesne, metalowe drzwi. Wąskie, strome betonowe, jednobiegowe schody prowadzą do długiego korytarza. Po jego obu stronach – wejścia do 12-tu pomieszczeń. Badania wykażą czy wszystkie pomieszczenia były przeznaczone na cele. Na całości posadzka cementowa. Do cel prowadziły drzwi drewniane z judaszem, niektóre obite z jednej strony blachą. Powierzchnia cel różnicowana, na niejednakowych planach. W niektórych celach pod sklepieniem zakratowane okienka, jedno z futryną drewnianą bez krat. Sklepienia kolebkowe, ceglane. Na ścianach zachowała się część starej instalacji elektrycznej. Widoczna jest współczesna instalacja /co lub wodna/ poprowadzona po ścianach. Na końcu korytarza od strony północnej - wejście do windy zamontowanej w 2018 r. i szafa sterująca.

We wnętrzu cel, na historycznym tynku i pobiatach widoczne są napisy pozostawione przez więźniów – nazwiska, daty, rysunki. Podobnie na drzwiach drewnianych od strony cel – ryto, pisano ołówkiem, kredką. Stanowi to bardzo ważny relikw historyczny – świadectwo trudnej historii Polski powojennej.

STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Podstawowym materiałem budowlanym jest cegła łączona zaprawą wapienno-cementową /?/. W dolnych partiach cegła zawilgocona, zmurszała, miejscami rozwarstwiona, z wyraźnymi śladami zasolenia i grzybów. Współczesne naprawy murów wykonane są cegłą nieoryginalną,

o zróżnicowanym wążku na zaprawie cementowej. W pomieszczeniu nr 6 / numeracja wg białej karty zabytku – rzut piwnicy / - w sklepieniu wycięty był czworokątny otwór, obecnie zabetonowany ze śladami deskowania. W pomieszczeniu nie numerowanym, przylegającym do budynku przy ul Portiusa 2 - otwór wejściowy do dawnej siedziby WSI zamurowany został cegłą współczesną w 2018 r. Wejście z korytarza do komory nr 2 zostało zamurowane w związku z montażem windy. W murach piwnic wykuto kanały na instalację wodno - kanalizacyjną w 2018r i zamurowano cegłą murowaną w pionie zaprawą wapienno-cementową lub cementową.

Tynk historyczny – wapienno –piaskowy, gruboziarnisty. Zatarły na ostro, pokryty pobiałą. Wążek ceglany odsłonięty jest w ubytkach tynku głównie w strefie przy posadzce na różnych wysokościach ale też do wysokości sklepienia. Największy destrukcyjny tynku zauważono na ścianach zewnętrznych. Generalnie tynk jest w bardzo złym stanie zachowania. W wielu miejscach odspojony od cegły, rozwarstwiony, bardzo mocno zdegradowany zarówno przez wilgoć jak i czynnik biologiczny. pokryty kilkoma warstwami pobiał . **Pobiał** rozwarstwiają się. Na ścianach i na stropach występują liczne naprawy - zatarcia tynkiem cementowo-wapiennym lub cementowym w większości pomalowane lub bielone. W kilku miejscach widoczne są zamalowania farbą olejną w niewielkim zakresie.

Rury starej instalacji kanalizacyjnej i wodnej umieszczone pod tynkiem korodują powodując przebarwienie i odpadanie tynku.

W pomieszczeniu użytkowanym w latach 2005-2018 jako kotłownia / wg białej karty komora nr.3/ - ściany w całości zakryto kafelkami na grubym kleju cementowym.

Posadzka - cementowa, położona bezpośrednio na gruncie, zawilgocona na styku z murem zewnętrznym. Pod posadzką przebiega stara instalacja kanalizacyjna z widocznymi studzienkami / klapami rewizyjnymi?/. W posadzce widoczne są bruzdy po kanałach nowej instalacji – położonej w 2018 r. W komorze nr 3 posadzka wyłożona jest płytkami ceramicznymi. W dużym pomieszczeniu nienumerowanym – na posadzce położono linoleum.

W kilku celach pod sklepieniem niewielkie **otwory okienne** – jedno z nich z drewnianą futryną pomalowaną na szaro, kolejne z czynnym otworem na

zewnątrz, zakratowane od strony ulicy. Pozostałe zastłonięte kratami, zasypane gruzem.

Drzwi - drewniane, jednoskrzydłowe, łączone na felc lub na pióro, większość ze szponami. Od jednej strony pokryte napisami wykonanymi ołówkiem, kredką i wrytymi w drewnie. Nie zaobserwowano śladów działalności drewnojadów. Część drzwi posiada w dolnych partiach wyraźne zacieki wskazujące na obecność w przeszłości wody w piwnicy. W jednych z drzwi zaobserwowano całkowite zbutwienie drewna na styku z futryną na wysokości pierwszego zawiasu. Część drzwi osadzona jest bezpośrednio w murze, część w drewnianych futrynach mocowanych stalową kotwą. Jedna z futryn całkowicie zniszczona do wysokości dolnego zawiasu. Niektóre drzwi obite są od wewnątrz blachą. Zawiasy kute, część wykrzywiona lub wyrwana ze ściany. W większości drzwi wycięte są judasze, niektóre obite blachą lub z metalową zasuwką. Drzwi od strony korytarza zamykane dużą, kutą zasuwką. Wszystkie elementy metalowe bardzo mocno skorodowane. Jedno metalowe obicie blachą zamalowane niechlujnie żółtą farbą. Na drzwiach do jednej z komór od strony korytarza przymocowane są dwa długie płaskowniki spawane po środku z ruchomymi zawiasami do zamknięcia na kłódkę, pomalowane współcześnie farbą antykorozyjną.

Przyczyny zniszczeń:

Wg. informacji z projektu budowlanego czerwiec 2014 firmy: Zespół Architektów – Ungerheuer - w obrębie patio zlokalizowany był osadnik sanitarny, murowany. Jego szczelność wpływała na destrukcję ścian piwnic budynku. Nadto grunt w patio ulegał okresowemu zalewaniu wodami opadowymi, które przesiąkały do piwnic. Możliwe też, że woda deszczowa przenikała do gruntu z powodu zniszczonych rynien. W 2018 r. zlikwidowano osadnik, wykonano drenaż, izolację pionową ściany i odpływ wody deszczowej. Na pozostałych ścianach brak jest izolacji pionowej.

W 2010 roku od strony ulicy wymieniono nawierzchnię chodnika, która przez swoje nachylenie odprowadza wody opadowe do studzienek kanalizacyjnych.

Brak izolacji poziomej muru i posadzki, która leży bezpośrednio na gruncie, jest powodem podciągania kapilarnego wody. Ponadto w pomieszczeniach brak jest czynnej wentylacji – poza jednym okienkiem w pomieszczeniu nr 1.

CEL I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE:

Priorytetem będzie zachowanie jak największej ilości tynku historycznego wraz z pobiętami i ew. inskrypcjami oraz utrwalenie i eksponowanie napisów, znaków i symboli zachowanych na drewnianych drzwiach. Inskrypcji można spodziewać się również na blasze objijającej drzwi /o ile nie jest dodana w okresie późniejszym/, na kratkach okiennych, na ceglach - w zasadzie wszędzie, gdzie Więzień miał dostęp.

Ponieważ główną przyczyną zniszczeń jest wilgoć – równocześnie z prowadzeniem prac zabezpieczających, jeżeli będzie to możliwe, należy wykonać prace izolacyjne całego obiektu.

Przed podjęciem jakichkolwiek działań konserwatorskich należy wykonać ekspertyzę mykologiczną i odkazić cały obiekt.

Konserwacja piwnic powinna być zachowawczą z możliwymi uzupełnieniami w miejscach absolutnie koniecznych.

Niezbędnym jest poddanie badaniom archeologicznym całego obiektu.

PROGRAM PRAC:

I. Ściany i sklepienia:

1. Na całym obiekcie –usunięcie luźnych zabrudzeń powierzchniowych – kurzu, pajęczyn.
  2. Ekspertyza mykologiczna – badanie na obecność grzybów i bakterii.
  3. Wstępna dezynfekcja całej powierzchni zgodnie z ekspertyzą mikrobiologa.
  4. Ekspertyza wilgotnościowa / jeżeli nie była wcześniej wykonywana/
  5. Wykonanie izolacji poziomej
- równocześnie:
6. Zamontowanie wilgotnościomierzy i stała kontrola wilgotności.
  7. Konsekwentne usuwanie warstw wtórnych / tynków, zatarć, łat cementowych / z równoczesnym ratowaniem odsłanianego tynku historycznego i pobięt. Ponowna dezynfekcja odsłoniętych powierzchni zaleconym przez mykologa preparatem.

8. W miejscach, gdzie wążek ceglany pozostanie ekspozowany – wymiana zdegradowanych fug na nowe zaprawami mineralnymi o cechach i estetyce zbliżonymi do historycznych. Opcjonalnie utrwalenie fug preparatem krzemooorganicznym np. Funcosilsteinfestiger KSE 100, KSE 300, KSE 500 lub KSE OH
9. Strukturalne wzmocnienie cegieł preparatami do wyboru j/w.
10. Ewentualne odsolenie zasolonych fragmentów metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska . Do zabiegu można użyć kompresy z pulpy celulozowej nasączonej wodą destylowaną np. Remmers Entsalzungskomprese lub równoważny. Zabieg skuteczny tylko po wykonaniu izolacji murów.
11. Jeżeli będzie taka potrzeba – wymiana mocno uszkodzonych przez sól cegieł oraz uzupełnienie brakujących cegłą ceramiczną, pełną o podobnych parametrach.
12. Konsolidacja tynków preparatem krzemooorganicznym Funcosilsteinfestiger KSE 100, KSE 300, KSE 500 lub KSE OH
13. Podklejenie odspajających lub rozwarstwiających się tynków i pobiąt metodą iniekcji dyspersjami akrylowymi / np. Primal AC 33/ lub mleczkiem wapiennym/ np Ledan/ z równoczesnym odświeżaniem napisów i znaków oraz zakładaniem opasek z zaprawy wapienno-piaskowej.
14. Doczyszczanie inskrypcji skalpelami i sztyftami z włókna szklanego.
15. Usunięcie zdegradowanych, niemożliwych do uratowania resztek tynków – tylko w wypadku braku napisów.
16. Utrwalenie odświeżonych napisów wykonanych ołówkiem lub kredką 2-3 % Paraloid B72 w toluenie lub preparat krzemooorganiczny Keim - po wykonaniu prób na obiekcie
17. Po uzgodnieniu z komisją konserwatorską – ew. uzupełnienie w ograniczonym zakresie pierwotnych tynków i pobiąt - z zachowaniem struktury powierzchni tynków i kolorystyki pobiąt.

II drzwi :

DREWNO

1. Usunięcie luźnych zabrudzeń powierzchniowych.
2. Dezynfekcja drewna preparatem zaleconym przez mykologa.

3. Wstępne utrwalenie napisów i znaków wykonanych ołówkiem lub kredką – Paraloid B 82 w etanolu.
4. Dokładne oczyszczenie powierzchni drewna w celu uczynienia napisów i znaków, symboli metodą wybraną po wykonaniu prób.
5. Impregnacja drewna – konsolidator drewna Reksil włoskiej firmy CTS lub równorzędny.
6. Stabilizacja chemiczna drewna.
7. Wykonanie napraw stolarskich tylko w zakresie koniecznym do właściwego funkcjonowania i użyteczności drzwi.

ELEMENTY METALOWE

8. Przebadanie blach objających drzwi pod kątem rytów – ew. przebadanie powierzchni drewnianej pod powierzchnią blachy. Usunięcie wtórnych przemalowań.
9. Naprawa wszelkich pęknięć, wykrzywień zawiasów, korozji haków i kutych kotew trzymających futryny - które mogą wpłynąć na wadliwe zawiśnięcie i wyrwanie drzwi z futryny lub muru
10. Usunięcie luźnych elementów korozji, utrwalenie stanu zastanego i ekspozowanie elementów metalowych w estetyce zachowawczej – będzie konieczne okresowe powtarzanie zabiegów

Opcjonalnie, po uzgodnieniu komisyjnym:

- oczyszczenie elementów metalowych z produktów korozji metodą wybraną na drodze prób
- Zabezpieczenie antykorozyjne przy użyciu wybranego inhibitora korozji / np. 3-5% roztw. taniny w alkoholu, 0,1% roztw. urotropiny w chloroformie lub 1,5% roztw. azotynu sodu w H₂O/
- Położenie powłoki zabezpieczającej na bazie wosku mikrokryształicznego np. Cera Microkristallina in soluzione prod. Bresciani lub równoważny.

III kraty w okienkach.

1. Przebadanie na obecność oryginalnych wymalowań i inskrypcji.
2. W wypadku ich odnalezienia –zabezpieczenie, w wypadku braku – postępowanie jak z elementami metalowymi opisanymi powyżej.

IV drewniana futryna w okienku

Postępowanie jak w przypadku powierzchni drewnianych drzwi.

PODSUMOWANIE:

Piwnice powinny pozostać **w całości** jako obiekt historyczny, z ewentualnym przeznaczeniem jednego z pomieszczeń na izbę pamięci i przekaz multimedialny.

Wydaje się, że najważniejszą sprawą jest zachowanie autentyczności miejsca, surowego charakteru i klimatu jaki mu towarzyszy. Można to osiągnąć prostymi zabiegami – usunięcie świetlówek, zamontowanie lamp z kloszem z epoki lub żarówek w porcelanowych oprawkach, wyłączników ebonitowych na pokrętło. **Koniecznym będzie odnalezienie świadków zdarzeń lub ludzi z ich otoczenia, którzy pomogliby odtworzyć szczegóły.** Pomogłoby to na wyposażenie choć jednej celi w sprzęty z tamtych czasów.

Współczesną białą skrzynkę rozdzielni elektrycznej należy przenieść w sąsiedztwo windy.

mgr Leszek Kiliński
artysta plastyk
konserwator dzieł sztuki
32-065 Krzeszowice
ul. Ks. Bandurskiego 19

Krosno, 20.02.2019